పంచరత్నాలు

కొడవటిగంటి కుటుంబరావు

రామకిష్టయ్యది అదృష్టం! అయిదుగురు కొడుకులు. ఆడపిల్లలు లేరు. ఇంకేం కావాలి? ఈ రోజుల్లో ఆడపిల్లంటే మూటంబేస్తు, మగపిల్లవాడు జాక్‌పాట్.

దేవుడు కొందరికి పొలాలిస్తాడు. కొందరికి మగపిల్లల్నిస్తాడు. ఈ దేశానికి కావలిసింది సంతాన నిరోధం కాదు. స్త్రీ సంతాన నిరోధం. ఆడపిల్లల సంఖ్య మగవాళ్ళ సంఖ్యతో సమంగా ఉంచేనే మగపిల్లలు గాలిపటాల్లాగా ఆకాశాన ఆడుతున్నారు. ఆడపిల్లల సంఖ్య సగానికి తగ్గిందంటే ఇక మగపిల్లల తండ్రులకు వేరే ఆస్తులూ, ఉద్యోగాలూ దేనికి?

మగపిల్లలంటే అమ్మకం పన్నులేని కార్గో! బ్లాక్‌మనీ! దాచిన బంగారం.

రామకిష్టయ్యకు కావలిసిన వాళ్ళమంతా ఈ ధోరణిలోనే ఆలోచించి ఎంతగానో అసూయపడ్డాం. ఆయనకూడా తనకొడుకులను పందెపు గుర్రాల్లాగా తయారు చేస్తూ వచ్చినది, వాళ్ళు తనలాగా బడిపంతులు బతుకు బతకరాదనే అనుకుంటాను.

మనుషులకు ఎన్నో దాహాలు. రామకిష్టయ్యకు విద్యాదాహం జాస్తి. ఇప్పటికీ అయిదు నిమిషాలు ఖాళీ దొరికితే ఏదో ఒక పుస్తకం తిరగేస్తాడు. పాతిక సంవత్సరాలుగా పిల్లలకు పాఠాలు చెబుతున్నా ఆయనకు పుస్తకాలంటే మొహం మొత్తక పోవటం ఆశ్చర్యం.

అపరిపక్వంగా నిలిచిపోయిన ప్రేమలే అమరప్రేమలు. రామకిష్టయ్య విద్యాదాహం విద్యార్థి దశలో తీరలేదు. ఆయన ఇంటరుతో చదువు కట్టిపెట్ట వలసి వచ్చింది. ఎందుకంటే, అప్పటికే ఆయన తండ్రి - రెండెకరాల భూస్వామి; ప్లీడరు గుమాస్తా- ఇద్దరాడపిల్లలకు పెళ్ళిచేసి, శకునితో పాచికలాడిన ధర్మరాజులాగా తయారయాడు. ఎంత చెడ్డా ప్లీడరు గుమాస్తా గనక కట్టు బట్టలతో అరణ్యాలు పట్టిపోలేదు. "అబ్బీ, నాతోపాటు నువుకూడా నాలుగురాళ్ళు తెస్తేనేగాని ఈ బండి నడవదురా!" అని కొడుకును హెచ్చరించాడు.

రామకిష్టయ్య ట్రైనింగు చదివి, రెండు మూడు మిడిల్‌స్కూళ్ళలో హెడ్మాస్టరుగిరీ చేసి, చివరకు హైస్కూలులో మూడో ఫారం బీ సెక్షనుకు క్లాస్ టీచరుగా స్థిరపడ్డాడు. తనపేరు చివర "ఎం. ఏ" తగిలించుకునే అవకాశం పోయిందన్న విచారం పోయింది. ఇరవైరెండో ఏటనే తాను తన యాభైఏళ్ళ తండ్రికన్న హెచ్చు సంపాదిస్తున్న తృప్తి మిగిలింది.

కాని రామకిష్టయ్యలో ఉన్నత విద్యా వ్యామోహం ఏమాత్రమూ చావలేదు. జ్ఞానం సంపాదించాలంటే కాలేజీల్లోనే చదవ నవసరం లేదు. మంచి మంచి పుస్తకాలున్నాయి ఆయన వాటిని మథించేవాడు. స్కూలు స్టాఫ్‌లో ఎవరికి అనుమానం వచ్చినా రామకిష్టయ్య నడిగేవాళ్ళు. కాలేజీ చదువుల్లో కొద్ది విషయాలే చెబుతారు. రామకిష్టయ్య అన్ని విషయాలను గురించీ చదివాడు. అసూయాగ్రస్తులాయన్ని పుస్తకప్పురుగనేవాళ్ళు.

థర్డ్‌ఫాం క్లాస్ టీచరుగా స్థిరపడ్డాకనే రామకిష్టయ్యకు కొడుకులు పుట్టుకొచ్చారు. తొలిచూలు బిడ్డ ఇంకా పురిటిగదిలో ఉండగానే, వాడు డాక్టరేట్ సంపాదించటానికి పథకం ఆలోచించసాగాడు రామకిష్టయ్య. పుస్తక పఠనంలోనూ, దాంపత్య సుఖంలోనూ కూడా దొరకని నిరంతరానందం

ఆయనకు ఈ పథకాలు వెయ్యటంలో – పగటికలలు కనటంలో – లభ్యమయింది.

మంచి సిమెంటురోడ్డు ఒక్కసారే వేస్తారు. తీవ్రమైన కృషి అంతా అప్పుడే జరుగుతుంది. ఆటుతరవాత, దానిమీద మొదటివాహనం వెళ్ళాక, ఎన్నివేల వాహనాలైనా వెళ్ళొచ్చు. అదే విధంగా, రామకిష్టయ్య తన పెద్దకొడుకుకోసం పథకాలు వెయ్యటంలో బుర్ర పగలగొట్టుకున్నట్టు మిగిలిన కొడుకులంకోసం బాధ పడలేదు.

2

ఏకాగ్రత గలవాడు స్వార్థపరుడిలాగా కనిపిస్తాడు. చుట్టుపక్కలవాళ్ళ విమర్శలకు గురి అవుతాడు. తపస్సమాధిలో ఉన్న ముని తనను లక్ష్యపెట్టలేదని పరీక్షిత్తుకు ఆగ్రహం రావటం మనకు తెలిసినదే గద!

రామకిష్టయ్యను మా బంధువర్గం ఏమంత మెచ్చలేదు. ఒంటి కంటి రామలింగమనీ, ఉలిపికట్టెఅనీ ఆయనకు రకరకాల పేర్లు పెట్టారు. ఆయనకు ఇద్దరు చెల్లెళ్ళున్నారు. వాళ్ళకు పిల్లలున్నారు పిల్లా పీచూ, సంసారమూ ఉన్నవాళ్ళకు కష్టాలొస్తాయి. సుఖాలొస్తాయి. వాళ్ళ కష్టసుఖాలు పంచుకోవటం తనవిధి అన్నట్టుగా ఆయనఏనాడూ ప్రవర్తించలేదు.

తన అత్తవారివైపు వాళ్ళపట్లకూడా అంటీ అంటనట్టే ఉండిపోయాడు.

ఇంకెందుకూ తెలివితేటలు లేకపోయినా అవతలివాణ్ణి విమర్శించటంలో బంగారాన్ని తూచినట్టు తూచగలవాళ్లు ప్రపంచంలో ఎంతో మంది ఉన్నారు. అటువంటి వాళ్లు రామకిష్టయ్యను చాలా సూక్ష్మంగా విమర్శించారు – "బావమరిది పెద్దకూతురి పెళ్ళికి తాను వెళ్ళకుండా తన భార్యనూ, పిల్లల్నీ మాత్రమే పంపాడంటే పోనీలే అనుకోవచ్చు. తన పెద్దచెల్లెలి బావగారు కాలం చేస్తే వెళ్ళి చూడకపోవటం ఎంతతప్పు!"

ఇటువంటి తప్పులు రామకిష్టయ్య తల వెంట్రుకలన్ని చేశాడు.

అగ్నిప్రమాద మేమీ జరగకుండానండీ........

"బాధ్యతలేని మనిషి!" అన్నారు.

"ఎప్పుడూ కాకపోతే మానె, పండగలకీ, పబ్బాలకీ చెల్లెళ్ళను పిలుచుకోరూ! మేనల్లుళ్ళకూ, మేనగోడళ్ళకూ దోచిపెట్టే వాళ్ళున్నారే!" అనేవాళ్లు ఆడంగులైన బంధువులు.

ఇటువంటి విమర్శలు రామకిష్టయ్యకు హాస్యాస్పదంగా ఉండేవి. వాళ్ల ఆచారాలూ బాధ్యతలూ అనేవి ఏనాడో గతించినకాలాల నాటివి. ఆటవిక ఆచారాలు! మేట్రియార్కీ! జీవితానికి ఒక లక్ష్యమూ, అర్థమూ లేకుండా, పొలాలమీద తేరగా వచ్చినది మేస్తూ రికామీగా ఉండేవాళ్ళు ఈ ఆచారాలనూ, మర్యాదలనూ, బాధ్యతలనూ అమలు చేస్తున్నారు. ఈ శషభిషలు తన దగ్గిర సాగవు.

రామకిష్టయ్యలో ఉన్న ఒక్క సుగుణమేమంటే, తనకు చిన్న మెత్తు ఉపకారం చెయ్యలేని వాళ్ళూ, చెయ్యదలచినవాళ్ళూ తనను గురించి ఎంత చెడ్డగా మాట్లాడినా ఏ మాత్రమూ చలించేవాడు కాడు. వాళ్ళు తననుగురించి నిజం బయటపెట్టటం కన్నా తమనుగురించే ఎక్కువ నిజం బయటపెట్టుకుంటున్నారని తృప్తిపడేవాడు. ఈ ఒక్క గుణమూ అందరిలోనూ ఉంటే బతికే పోదుము!

ఈ ఛిద్రాలన్నీ పట్టించుకోవటానికి రామకిష్టయ్యకు టైములేదు, ఓపికాలేదు. అతను చెయ్యవలసింది ఎంతైనా ఉంది. తాను నిర్మించనున్న భవంతి చాలా పెద్దది. అది తనవల్ల అవుతుందో, కాదో దేవుడెరుగు. కాని అందుకు లోతైన పునాదులు తవ్వటం తనవిధి. పునాదులు మాత్రమే లేచి, బేస్‌మెంటు దగ్గిర ఆగిపోయిన ఇళ్ళు ఎన్ని లేవు?

స్కూలు వాళ్ళు తనకిచ్చే జీతంచాలదు. పెద్దవాడి పుటకలకు తండ్రికూడా పోయాడు. రాఘవుడు తాత గండాన పుట్టాడన్నారు. అటువంటి మూఢవిశ్వాసాలు రామకిష్టయ్య సహించేవాడు కాడు.

"ఒక విధిని నమ్ము! లేదా గ్రహాలని నమ్ము! అంతేగాని, తుమ్ములూ, శకునాలూ, చేతబళ్ళూ, దొడ్లోమొక్కలూ, బల్లి పలుకులూ, దేవుళ్ళకు ముడుపులూ, మంత్రోపాసనలూ, తాయెత్తులూ, సాయిబాబాలూ, ఇంకోబాబాలూ — నీ జీవితాన్ని ఇన్నీ శాసిస్తున్నాయనుకుంటే మనిషిగా పుట్టటంకన్న అడివిలో మానుగా పుట్టటంమేలు!" అనేవాడాయన.

"నువు దేన్ని నమ్ముతావు?" అని ఒకసారి ఎవరో అడిగారు.

"ప్రకృతి ధర్మాన్ని. ఎటుచూసినా

నాకదే కనిపిస్తున్నది," అన్నాడు రామకిష్టయ్య. నామటుకు నేనామాట మెచ్చాను. అంతవరకూ రామకిష్టయ్య పూరా ఆధునికుడే.

వచ్చేజీతం చాలదనేకన్న తగినంతగా మిగలదనాలి. ఎందుకంటే ఆరోజుల్లో రామకిష్టయ్య సంసారం లాటిది ముప్ఫై రూపాయలతో హాయిగా వెళ్ళిపోయేది. అంతకు మూడింతలు జీతం వస్తూనే ఉన్నది. అందులో భీమాపాలసీ ఒకటి తీసుకున్నాడు. పదిహేనేళ్ళమీద అయిదు వేలకు. రాఘవుడి బి.యే పాసయేలోపలే ఆడబ్బు చేతికివస్తుంది. కావలిస్తే దానితో వాణ్ణి పైదేశాలకుకూడా పంపవచ్చు. మోతీలాల్ నెహ్రూ తన కొడుకును ఇంగ్లండు పంపించటం ఒక గొప్పసంగతి కాదు, బడిపంతులు రామకిష్టయ్య తన కొడుకును పంపటం చాలా ఘనమైన సంగతి.

రామకిష్టయ్య ట్యూషన్లు కూడా తీసుకున్నాడు. స్కూలు పిల్లలకూ, తన క్లాసు పిల్లలకూ ట్యూషను చెప్పటంకాదు – అందుకు కమిటీవాళ్ళ పర్మిషనులూ పచ్చిబద్దలూ కావాలని రూలుపెట్టారు. కొందరు సంపన్నుల బిడ్డలు చదువు సంధ్యలు లేకుండా జులాయిగా తిరిగి, తీరా సెల్కికిముందు, "మావాడు మెట్రిక్కు చదువుతున్నాడు!" అని చెప్పుకునేందుకు ట్యూషన్లు చెప్పించి మూడో ఫారంలోనో, నాలుగో ఫారంలోనో చేరుస్తారు. వాళ్ళు డబ్బుకూడా బాగాఇస్తారు.

రామకిష్టయ్యది సుఖమూ, విశ్రాంతీ కోరే తత్వం కాదు. అమెరికాలో బిజినెస్ ఎగ్జిక్యూటివ్‌లకు కాలంవిలవ ఎంతబాగా తెలుసునో రామకిష్టయ్యకూ అంత బాగానూ తెలుసు.

"ఎందుకండీ ఊరికే పనులు అట్లా మీదేసుకుంటారూ?" అనేది భార్య.

రామకిష్టయ్య వరలక్ష్మమ్మకేసి వింతగా చూసి, "ఇంతకు రెట్టింపు పని చెయ్యగలను, పని చూపించు?" అనేవాడు. ఆయన పని లేక కొట్టుకుంటున్నాడని కాదు. క్షణం తీరికదొరికితే పుస్తకాలు చదివేవాడు. ఆయనకు కావలిసింది డబ్బొచ్చేపని!

ఒకసారి "భారతి"లో ఏదో వ్యాసం పడింది. అటువంటి వ్యాసాలు తానుకూడా రాయవచ్చు ననిపించింది రామకిష్టయ్యకు. బమ్మెర పోతనామాత్యుడి కథా కథనశక్తిని గురించి వ్యాసంరాసి పంపాడు. అది అచ్చయింది. ఆ పైమాసం దానికి ప్రతిఫలంకూడా ముట్టింది.

"సంపాదనకు ఇదోమార్గం కూడా ఉందన్నమాట!" అనుకుని రామకిష్టయ్య తృప్తి పడ్డాడు.

3

పిల్లలు ఎదిగి వస్తున్నారు. అయిదు పెట్టెలరైలు. పెట్టెలన్నీ ఒక్కసారి కదలవు ఒకదాని తరవాత ఒకటి కదులుతుంది. ఈ రైలుకు తానే పట్టాలు వేశాడు. తానే ఇంజను కూడానూ. మొదటి పెట్టెను లాగేసరికే ఇంజనుపని. మిగిలినవి ఒకదాని వెనక ఒకటిగా అవేవస్తాయి.

అందుకని రామకిష్టయ్య తన దృష్టినంతా రాఘవుడి మీదనే కేంద్రీకరించాడు. అందుకు మరో కారణంకూడా ఉన్నది. రాఘవుడు ముమ్మూర్తులా తండ్రి పోలికే. కాకపోతే సాత్వికుడు, చొరవ తక్కువ, అయినా ఫరవాలేదు. వాణ్ణి ముందుకు నెట్టేపని తాను చూసుకుంటాడు.

రాఘవుడు చిన్నతనంలో విచిత్రంగానే ఉండేవాడు. ఏపనిగానీ ఎవరన్నా చెయ్యమనే దాకా చేసేవాడు కాడు. ఆఖరుకు, తల్లి కంచంలో అన్నంపెట్టి "తినవేంరా?" అంటే అప్పుడు తినేవాడు. వాడిలో స్వతంత్రంగా ఆలోచించి ఏదైనా చేసేశక్తి బొత్తిగా లేనట్టుండేది. దానికి కారణం రామకిష్టయ్యే నని నా అనుమానం. తానువేసిన పట్టాల మీదినుంచి ఎక్కడ దిగిపోతాడో అని ఆయన అడుగడుగునా వాడికి ఏం చెయ్యాలో చెప్పేవాడనుకుంటాను.

లేక రాఘవుడి పుటకతీరే అంతో!

రామకిష్టయ్యగారి పిల్లలు ఆయన దృష్టిలో రైలుపెట్టెలైతే కావచ్చుగాని అన్నీ ఒకరకం పెట్టెలుమటుకు కావు. పిల్లలందరూ ఒక తాటిమీద నడవరని, దూరాన్నుంచి చూసిన మావంటివాళ్ళకు మొదటినుంచీ అనిపించింది.

పెద్దవాడు వట్టిమేక – తెలివైనమేక అనుకుందాం. వాడిది మేషలగ్నమైతే రెండోవాడిది మకరలగ్నం. వాడిది మొసలిపట్టు. వాడిపేరు రామ్మూర్తి. మూడోవాడికి సరిపడే రాశి ఏమిటో నాకేతెలీదు. కర్కాటక లగ్నమేమో. వాడు ఎవరినీ నమ్మేవాడు కాడు. అందరూ తనతో అబద్ధాలాడుతున్నారన్నట్టుగా ప్రవర్తించేవాడు. తల్లి మిఠాయి పెడతానన్నా సరే, "అబద్ధాలు! మిఠాయి ఎక్కడిదీ? ఎవరిచ్చారూ?" అని ప్రశ్నించేవాడు. వాడిలో చిన్నపిల్లవాడి లక్షణాలు నేనేనాడూ చూడలేదు. ఆమాటవి చాలా గొప్ప బుర్రా అంటే, అదీలేదు. ఇప్పుడు అప్పగించిన పాఠం ఇంకాస్సేపటికి మరిచిపోయేవాడు.

ఈ మూడోవాడు, నారాయణ. తండ్రిచేత తిన్నదెబ్బలు మరెవరూ తినలేదు. అ ఆలు రాసిస్తే అవి అ ఆలు కావనేవాడు, తన్నులు తినేవాడు.

నాలుగోవాడు కోదండరాముడు. పై ముగ్గురికన్నా తెలివి గలవాడని నా నమ్మకం. అయితే అవి పైకి కనిపించే తెలివితేటలు కావు, చాలా మితభాషి. మనుషులను చాలా త్వరగా అర్థం చేసుకునేవాడు.

అయిదోవాడు గోవిందం. నాలుగోవాడంత తెలివిగలవాడవునో కాదోగాని చాకులాంటి మనిషి. మాటలతో నెగ్గుకొచ్చేవాడు. వాణ్ణి మోసపుచ్చటం చాలా కష్టమయ్యేది.

ఈ అన్నదమ్ముల మధ్య రెండేసీ, మూడేసీఏళ్ళు తేడా ఉండేది.

తండ్రిచేత మాట పడకుండా ఉండటానికైతేనేం, తండ్రి తనకోసంవేసిన పట్టాల మీద గురివల్లనైతేనేం, రాఘవుడు ప్రతి క్లాసూ చాలా శ్రద్ధగాచదివి మంచి మార్కులతో పాసవుతూ వచ్చాడు. ఇంతలో

వాడికి చాలా మంచిమార్కులు వచ్చాయి. వాడి కాబోయే బావమరిది ఇంటరులో వాడికి క్లాస్ మేట్‌కూడా కావటం తటస్థించింది. సాధారణంగా క్లాసులో మంచి తెలివిగల వాళ్ళనిపించుకునేవాళ్ళు ఒకటవుతారు. రాఘవుడికీ, శివానందానికీ మంచి స్నేహంకూడా ఏర్పడింది.

శివానందం అన్న పెళ్ళయితే రాఘవుణ్ణి బలవంతంచేసి తీసుకుపోయాడు, పెళ్ళి బెజవాడలో. శివానందం తల్లీ, తండ్రీ రాఘవుణ్ణి దగ్గర బంధువును చూసినట్టే చూశారు. రాఘవుణ్ణి శివానందం వెంట పెట్టుకుపోయింది సగం వాళ్ళు చూడటానికే. అంతకు మునుపే ఆ కుర్రవాడు రాఘవుణ్ణి గురించి తల్లి దండ్రులకు బాగా చెప్పాడు. శివానందం చెల్లెలు, రాధ పన్నెండేళ్ళది. రజస్వలానంతర వివాహాలు అక్కడక్కడా జరుగుతూనే ఉన్నాయిగాని, శివానందం తల్లి దండ్రులు బాగా సంపన్నులు కావటం చేత పేదలకు కాస్త వెనకగా ఉండవలసిన వాళ్ళయారు.

తన పెళ్ళిచూపులు అయిపోయాయని రాఘవుడికి తెలీదు. "ఇది మా చెల్లెలు రాధ." అని శివానందం తన చెల్లెలిని చూపించటమూ, రాధ కొద్దిగా సిగ్గు పడడమూ చూసినాక, ప్రపంచంలో ఉన్న ఆడపిల్ల లందరికన్నా ఆపిల్ల కొంచెం ప్రత్యేకంగా రాఘవుడికి అనిపించింది. రాధ ప్రతేకించి అందగత్తె కాదు, సంసారపక్షం. అయితే, రాఘవుడికి అందం తెలిసినా అదంపట్ల స్వార్థం లేదేమో.

ఆటు తరవాత శివానందం తండ్రి రాజగోపాలంగారికీ, మా రామకిష్టయ్యగారికీ, మధ్య ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరిగాయి. పెళ్ళి ఖాయంఅయింది. "మీవాడి చదువు గురించి మీ రేమీ శ్రమపడనవసరంలేదు. నేను వాడిచేత ఇంజనీరింగు పాసు చేయిస్తాను. అవకాశం ఉంటే ఇంగ్లండు కూడా పంపిస్తాను. జర్మనీ అయితే బాగుండును గాని, అక్కడ నాజీలగొడవ మరీ జాస్తిగా వున్నది" అని రాజగోపాలం అన్నమీదట రామకిష్టయ్య కట్నాల ప్రసక్తి కూడా తీసుకు రాలేదు.

పెళ్ళిసలక్షణంగా జరిగిపోయింది. రాజగోపాలం అన్నమాట నిలబెట్టుకుని, శివానందంతోబాటు రాఘవుణ్ణి కూడా ఇంజనీరింగులో తన ఖర్చుతో చేర్పించాడు.

రాఘవుడి విషయంలో తనకృషి నూటికి నూరుపాళ్ళు సఫలమయిందని రామకిష్టయ్య అనుకున్నాడు. మా అందరితోనూ అన్నాడు కూడాను. వాడి చదువుమాట అట్లావుంచి. ఇంటరు చదువుతూండగానే రాజగోపాలం లాటి ఐశ్వర్యవంతుణ్ణి ఆకర్షించి, అల్లుడు కాగలిగాడంటే, అది తనప్రయోజకత్వమే నని ఆయన అనుకుని ఉండవచ్చు. దానికి అభ్యంతరం చెప్పేవారూ ఉండరు.

4

ఇక రామకిష్టయ్య దృష్టి రామ్మూర్తిమీద కేంద్రీకరించవలసిన సమయం వచ్చింది.

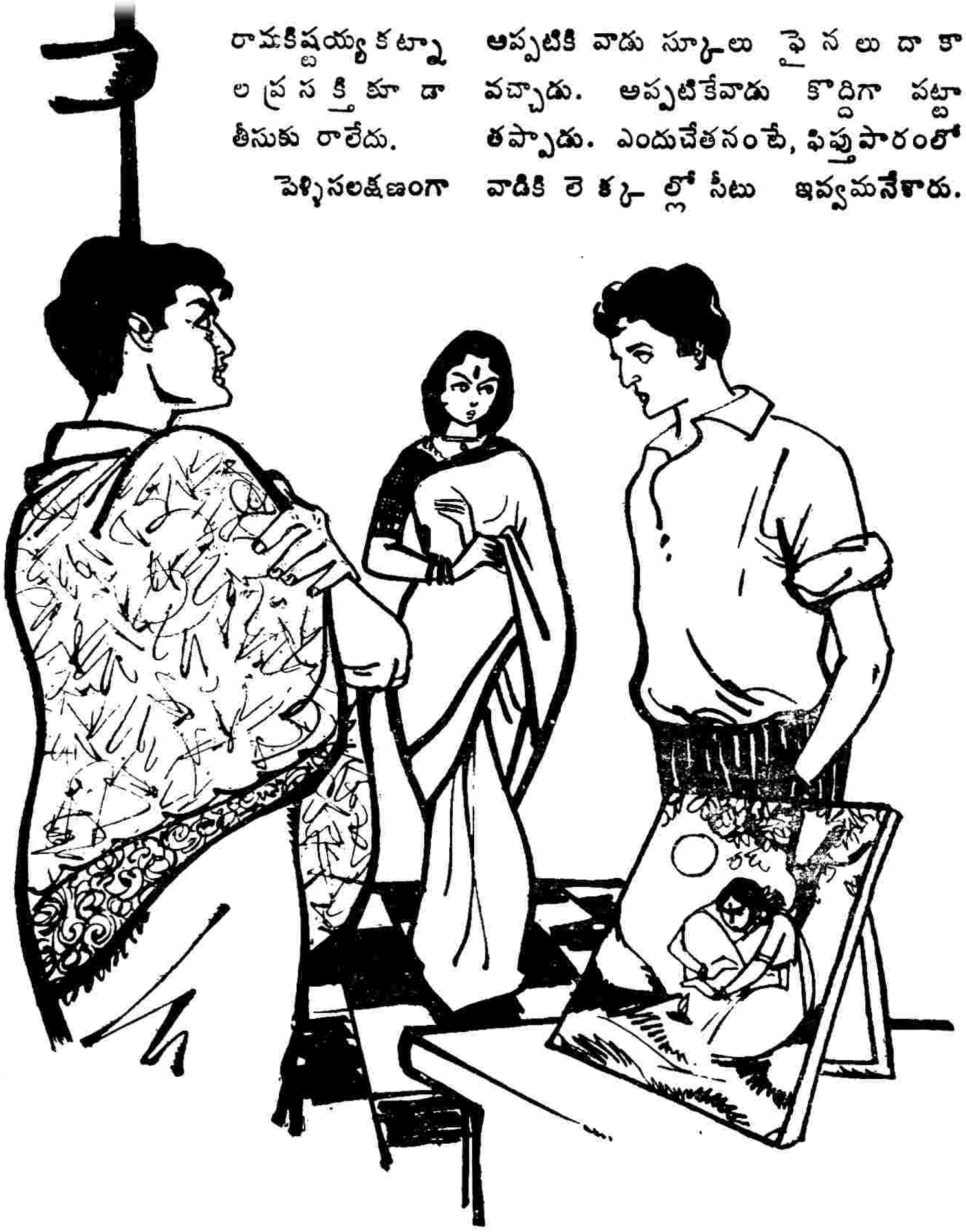

అప్పటికి వాడు స్కూలు ఫైనలు దాకా వచ్చాడు. అప్పటికేవాడు కొద్దిగా పట్టా తప్పాడు. ఎందుచేతనంటే, ఫిఫ్తుఫారంలో వాడికి లెక్కల్లో సీటు ఇవ్వమనేశారు. అందుచేత హిస్టరీ సెక్షనులో చేరాడు. వాడు ఇంజనీరుగాని, డాక్టరుగాని అయే అవకాశం లేదు. అప్పటికీ రామకిష్టయ్య వాణ్ణి లెక్కలు గురించి హెచ్చరించాడు.

"నాకు లెక్కలు రావులే, నాన్నా!" అని రామ్మూర్తి ఖచ్చితంగా చెప్పేశాడు.

వాణ్ణి బారెట్లా చదివించే అవకాశం ఉంటుందేమోనని రామకిష్టయ్య ఆశపడ్డాడు. వేళాకోళానికి అన్నట్టుగా, "వీడికూడా డబ్బుగల మామగారు వచ్చి, ఏ ఇంగ్లండో పంపిస్తే బాగానే ఉండును!" అని ఒకసారి అన్నాడు కూడాను.

రామ్మూర్తి ఇంటరు చదువుతుండగా పెళ్ళి సంబంధాలు వచ్చాయి. ఒక్కటికూడా చెప్పుకోదగిన సంబంధంకాదు. వచ్చిన

వాటిలో ఏదో ఒకటి చేద్దామా అని రామకిష్టయ్య అనుకున్నాడు. వాడి పెళ్ళికివచ్చే కట్నంతో వాడి చదువు వెళ్ళమారిపోతే తనకూ కొంత తేలికగా ఉంటుందని ఆయన ఉద్దేశం.

అయితే రామ్మూర్తి పెళ్ళాడనని మొరాయించాడు. కారణం వాడు ఎవరితోనూ చెప్పలేదు. మంచిమాటలతో నేను రాబట్ట గలిగాను. రాజగోపాలంగారికి ఇంకోపిల్ల ఉన్నది. దాన్ని తనకిస్తారేమోనని రామ్మూర్తి ఆశపడ్డాడు. కాని రాజగోపాలం అలాటి అభిప్రాయం ప్రకటించనేలేదు. రామ్మూర్తికి చాలాకోపం వచ్చింది.

రామ్మూర్తిని బీయల్‌దాకా రామకిష్టయ్య తన సొంత ఖర్చుతోనే చదివించవలిసొచ్చింది. ఖర్చుకూడా ఆయన అనుకున్న దానికన్న జాస్తి అయింది. దానికి కారణం రామ్మూర్తి ఖర్చుమనిషి. వాడి పెద్దఖర్చు బట్టలు.

"పట్నంలో కాస్త స్మార్టుగా ఉండాలి, నాన్నా. అందుట్లో లా కాలేజీ అంటే మరీనూ!" అనేవాడు రామ్మూర్తి.

వాడి స్మార్టునెస్ మార్కులు తేలేదు. ఎఫెల్లోనే తప్పాడు. తప్పినందుకు రామ్మూర్తి అటే బాధపటలేదుగాని, రామకిష్టయ్య అవమానంతో కుంగిపోయి మంచం పట్టినంతపని చేశాడు.

"ఛీ, వెధవ! వీడికింక చదువురాదు. మానిపించేస్తాను!" అన్నాడాయన. కాని ఆ పనిచెయ్యటానికి ఆత్మాభిమానం అడ్డొచ్చింది ఇంతదూరం వచ్చి వెనక్కు తీస్తాడా?

రామ్మూర్తి చదువుకొనసాగింది. ఖర్చు కూడా కొనసాగింది.

"వీడి చదువుకింద ఖర్చయినదంతా వీడి పెళ్ళికి రాబట్టాలి. లేకపోతే మిగిలిన పిల్లల చదువులు దెబ్బతింటాయి. నేనేమన్నా లక్షాధికారినా?" అన్నాడు రామకిష్టయ్య.

కాని అక్కడకూడా ఆయన అనుకున్నట్టు జరగలేదు.

రామ్మూర్తి బీయల్ పాసయాక, ఎన్ రోలై, లక్ష్మీనారాయణగారనే ఎడ్వొకేట్ దగ్గిర పనినేర్చుకుంటూ ఆయన కుమార్తెను పెళ్ళాడవలిసిన పరిస్థితి కలిగించుకున్నాడు. పెళ్ళి ముహూర్తం నిశ్చయమయాకగాని రామకిష్టయ్యకు తెలియలేదు.

పెళ్ళికి వెళ్ళిన రామకిష్టయ్య కుటుంబానికి గొప్పమర్యాదలైనా జరగలేదు.

రెండోకొడుకుకోసం అప్పటికే చాలా ఖర్చుచేసిన రామకిష్టయ్య, రామ్మూర్తితో, "ఇక నీ రెక్కలమీద నువు ఆధారపడటం మంచిది." అని చెప్పి వచ్చేశాడు.

రామ్మూర్తి చెడిపోయినాడనటానికి లేదు. బాగుపడ్డాడనే చెప్పాలి. అతని భార్యకు కొంత ఆస్తికూడా ఉన్నది. అదీగాక ఆమెకు రామ్మూర్తిమీద ఉత్త వ్యామోహమేగాక, కొంత అభిమానంకూడా ఉన్నట్టు కనబడుతుంది. పెళ్ళినాటికే ఆమె బియ్యే పరీక్షకు కూర్చున్నది. తరవాత ఆమె బి టి. చదివి, ఏదో కాన్వెంటులో టీచరుగా చేరింది. తనతండ్రి తనభర్తను తగినంత గౌరవంగా చూడటంలేదని ఆమె, వేరే ఇల్లు తీసుకుని వేరే కాపరం పెట్టింది. రామ్మూర్తికూడా ఉద్యోగం సంపాదించాడు. వాళ్ళు ఏ లోటూలేకుండా నిక్షేపంగానే జీవించారు.

కాని రామకిష్టయ్యపడిన శ్రమకు మాత్రం ప్రతిఫలం ముట్టలేదు.

5

రాఘవుడు ఇంజనీరింగు పూర్తి చేసే సరికి ప్రపంచయుద్ధం వచ్చి కొంతకాలమయింది. అందుచేత వాడు విదేశాలకు వెళ్ళే అవకాశం కలగలేదు. ఎక్కడో బొంబాయిలో, మెటల్ ఫాక్టరీలో ఉద్యోగము సంపాదించాడు. భార్యతో సహా అక్కడే కాపరంపెట్టాడు. జీతం బాగానే వస్తూ ఉండి ఉండవచ్చు. కాని తండ్రికి ఏమీ పంపించలేదు. ఎప్పుడన్నా ఒక ఉత్తరం రాస్తే అందులో తనభార్య గురించీ, బిడ్డలను గురించీ రాసేవాడు. డబ్బుకావాలా అని అడిగేవాడుకాడు.

"మీ వాడిప్పుడు బొంబాయిలో బాగానే ఉన్నట్టున్నాడే. సిమ్లాకూ, ఆగ్రాకూ, మౌంట్ అబూకూ ఈ మధ్య సకుటుంబంగా వెళ్ళి వచ్చాట్ట. ఇంటికేమన్నా పంపుతున్నాడా?" అని ఎవరో అంటే రామకిష్టయ్యగారి మొహం జేవురించింది

"వాడు డబ్బు పంపకపోతే నాకు గతి లేదా ఏం?" అని అడిగాడు.

తనకొడుకు అత్తవారి మనిషి అయిపోయాడనీ, వాళ్ళు వాడికి పెద్దెత్తుగా జీవించే పద్ధతులు చెప్పారనీ, అందుకే పిల్లను తక్కువ చోటినుంచి చేసుకోమంటారనీ, ఇప్పుడనుకుని లాభం లేదనీ ఆయన అంటూ వచ్చాడు.

"లేదు లెండి. వాడికి పెద్ద ఉద్యోగం రావటంతో కళ్ళునెత్తికెక్కాయి. ఇప్పుడు మనం వాడికి కనిపించం," అన్నది, అతని భార్య.

నిజానికి ఆ రోజుల్లో రామకిష్టయ్య పెద్దగా డబ్బుకు ఇబ్బంది పడనుకూడలేదు. ఆ స్థితి తరవాత చాలారోజులకు ఏర్పడింది.

ఈ లోపల మూడోవాడు నారాయణ చదువుమానేశాడు. వాడికి చదువు అంతగా అంటలేదు — కాని కమ్యూనిస్టు సాహిత్యం బాగా అంటింది. జీవితంలో ప్రతిదాన్ని గురించి శంకించినవాడి బుర్రకు మార్క్సిజం సూటిగా తగిలింది. మార్క్సు సిద్ధాంతాలలో ఏలాటి కాపట్యమూ ఉండే అవకాశం లేదని వాడికి గురికుదిరిపోయింది. జీవితములో ఉండేవంచనను నారాయణ ఊహించుకున్న దానికన్నాకూడా మార్క్సిస్టు సాహిత్యం బట్టబయలు చేసింది. మార్క్సు చెప్పినసూత్రాలమీద రష్యాలో ఒకసమాజం ఏర్పడిందనీ, అందులో కోటీశ్వరులు అందలాలెక్కి తిరగటానికీ, కటికదరిద్రులు ముష్టెత్తటానికీ అవకాశాలు లేకుండా పోయాయనీ వాడు నమ్మగలిగాడు. విప్లవం, శ్రామిక వర్గనియంతృత్వం మొదలైన

మాటలతో వాడి బుర్రవెలిగిపోయింది. ఆ వెలుగులో వాడు అతి మనోహరమైన జీవితవిధానాలను రూపొందించుకున్నాడు.

వాడు కమ్యూనిస్టులవెంట తెగతిరిగాడు. మామూలు మనుషుల్లో కనిపించే దాపరికమూ, స్వార్థమూ, మోసమూ వాడికి కమ్యూనిస్టుల్లో కనబడలేదు. వాళ్ళకు రెండు నాలుకలూ, రెండుగుండెలూ లేవు. వాళ్ళలో ధైర్యం ఉన్నది. వాళ్ళతో స్నేహంగా ఉండటం తేలిక.

మార్క్సిజం గురించీ, కమ్యూనిస్టులను గురించీ ఇలాటి సదభిప్రాయాలన్నీ ఏర్పడిపోయాక, వాడు కమ్యూనిస్టులతో తిరిగి ఎందునా కాకుండా చెడిపోతున్నట్టు రామకిష్టయ్యకు తెలిసింది

"ఒరే, ఆ పనికిమాలిన కమ్యూనిస్టులతో ఎందుకు తిరుగుతావురా? వాళ్ళుతోక తెగిన నక్కలు! ఏవేవో నినాదాలు పట్టుకుని, పిడుక్కూ, బియ్యానికీ వాటినే వల్లెవేస్తారు. వాళ్ళకు కావలిసింది అరాజకం!" అని మధ్యతరగతి గృహస్థు చెప్పవలిసిన నీతులేవో రామకిష్టయ్య నారాయణకు చెప్పాడు.

నారాయణ తండ్రికేసి వింతగా చూశాడు. తనతండ్రి అంత అజ్ఞాని అని నారాయణకు అంతకుముందు తెలీదు. నిజానికి రామకిష్టయ్య ఒకపొరపాటు చేశాడు. ఆయన కమ్యూనిస్టులను గురించి ఏమీ తెలియకుండానే కొంతతెలిసినవాడితో మాట్లాడాడు. కమ్యూనిస్టులను గురించీ, మార్క్సిజం గురించీ తెలుసుకోవలిసినది ఏమీలేదని ఆయన గట్టిగానమ్మాడు. ఈ పొరపాటే దేశంలో చాలామంది మధ్యతరగతి గృహస్థులు చేసి తమపిల్లల విశ్వాసాన్ని సొంతం పోగొట్టుకున్నారు. మార్క్సిస్టు సిద్ధాంతాలలో లోపాలే ఉండవచ్చు. కమ్యూనిస్టుల ఆశయాలు తప్పుడువే అయి ఉండవచ్చు. కాని ఆ లోపాలేవో, తప్పేమిటో రామకిష్టయ్యకు బొత్తిగా తెలీదు.

తనతండ్రి ఒక్కముక్కతో కొట్టిపారేసిన కమ్యూనిస్టులు బోలెడంత సాహిత్యం అచ్చేశారు, దళాలను ఏర్పాటుచేసి కళా స్వరూపాలను ప్రచారం చేశారు. బొంబాయిలో వాళ్ళకు ఎంతోపలుకుబడి ఉంది. నారాయణ బొంబాయి వెళ్ళి నెలరోజులున్నాడు. కమ్యూనిస్టుపార్టీ ఆఫీసుకు బ్రిటిషు సైనికుల దగ్గరనుంచీ రావటమూ, సినిమాస్టార్లు దగ్గరనుంచీ వాళ్ళకు ఎంతో ప్రోత్సాహం లభించటమూ కళ్ళారా చూశాడు. ఏదోపెద్దమిల్లు, పార్టీనిధికి విరాళంకూడా ఇచ్చేదని విన్నాడు నారాయణ. ఇందులో నూరోవంతుకూడా తనతండ్రికి తెలియకపోవటం నారాయణకు తలుచుకున్నప్పుడల్లా ఆశ్చర్యంగా ఉండేది.

కమ్యూనిస్టుల సంపర్కం నారాయణకు ఒక్కసద్యః ఫలితాన్ని ఇచ్చింది. ఫిఫ్త్ ఫారంలో ఇంగ్లీషులో నూటికి 25 మార్కులు తెచ్చుకుని తప్పినవాడు మార్క్సిస్టు పుస్తకాలను ఇంగ్లీషులో చదివి అర్థం చేసుకునే స్థితికి రెండేళ్ళలో వచ్చాడు. వాడి జీవితానికి అవే అసలైన పాఠ్యపుస్తకాలయాయి. వాడు క్లాసులో చదువుకున్న పుస్తకాలలో ఉన్నదేమిటి? మట్టి! అదంతా వాడికి అవిద్య అనిపించింది.

యుద్ధం చివర రోజులలో నారాయణకు, చరిత్రకు మూలాధారం ఇకమీదట కమ్యూనిస్టులుతప్ప మరొకరు కాలేరనీ, కావటానికి వీలుకూడ లేదనీ అనిపించింది. యుద్ధం ముగిసిన ఏడాదిలోపల మనదేశంలో కమ్యూనిజం వచ్చేస్తుందని వాడు ఎందరితోనో అన్నాడు.

6

యుద్ధం అయిపోయింది. రాఘవుడి ఉద్యోగంకూడా అయిపోయింది.

నావికుల తిరుగుబాటు కీర్తిని పటేలుగారు కాంగ్రెసుబుట్టలో వేసుకున్నప్పటికి ప్రజలకు కమ్యూనిస్టులతో పనితీరినట్టు కనపడలేదు. అయితే చీకటి వ్యాపారాలు చేసేవాళ్ళకు కమ్యూనిస్టులు పానకంలోపుడకల్లాగా అడ్డుపడ్డారు. అతిసామాన్య మధ్యతరగతి వాళ్ళలోకూడా కమ్యూనిస్టులంటే చాలా అసహ్యం పుట్టింది.

"పండగనాడు వస్తుందమంటా రేమిటయ్యా ఈ కమ్యూనిస్టులూ? ఇప్పుడే నాలుగుడబ్బులు చేసుకోకపోతే ఆ తరవాత ఈ అవకాశం వస్తుందా?" అని నాతోనే కొందరన్నారు.

''వాళ్ళు రాబోయే కమ్యూనిజముకు అలికి ముగ్గులు పెడుతున్నట్టున్నారు.'' అన్నాను.

"క్వైనైను లాభానికి అమ్ముకుంటే బెదిరిపోయే కమ్యూనిజం అదెంత కమ్యూనిజమయ్యా?"

నాకూమాత్రం ఏం తెలుసు?

ఉద్యోగం అయిపోగానే గుజరాతీలు ఇచ్చిన కాంపెన్ సేషన్ చెక్కు జేబులో పెట్టుకుని రాఘవుడు అత్తవారిల్లుచేరాడు. అప్పటికి వాడికి ఇద్దరు పిల్లలు. వాళ్ళనింకా మా రామకిష్టయ్య చూడలేదు.

రామ్మూర్తికికూడా ఒక ఆడపిల్ల. దాన్ని రామకిష్టయ్య చూడలేదు.

నారాయణ బొంబాయిలోనే ఉండిపోయాడు. వాడు ఏ విధంగా పొట్టపోసుకుంటున్నదీ ఎవరికీ తెలీదు. తిండికిమాడకుండా ఉంటే అదే చాలు పొట్టపోసుకునే ప్రతి మార్గమూ సజావైనదే- ఉపవాసమనేది తలవాకిలి దగ్గిర తిష్ఠవేసి ఉన్నప్పుడు.

ఈలోపల కోదండరాముడు తండ్రివేసిన పట్టాలమీద సక్రమంగా నడిచాడు. వాడు మెడిసిను చదివాడు. పదివేలు కట్నం తీసుకుని పెళ్ళికూడా చేసుకున్నాడు. రామకిష్టయ్య మహా సంతోషించాడు. ఇంతకాలానికి తనకొకడు జమా పద్దు చూపగలిగాడు. కట్నం పదివేలలో రెండువేల చిల్లర దానికీ దీనికీ ఖర్చయింది. కోదండరాముడి పెళ్ళినాటికి దాదాపు బికారి అయి ఉన్నాడేమో, రామకిష్టయ్యకు ఏడువేల రూపాయలు లక్షరూపాయలల్లే కనపడింది.

అయితే అదీ దక్కలేదు. "నాకు

ఉద్యోగం చేయాలని లేదు, నాన్నా. మిగిలిన డబ్బుతో క్లినిక్ పెట్టుకుంటాను." అన్నాడు కోదండరాముడు.

రామకిష్టయ్య ఎట్లా కాదంటాడూ? కట్నం బేరమాడి తెచ్చుకున్నది కోదండరాముడు. ఆ కట్నాన్ని తన కుటుంబం కోసమే వినియోగిస్తాననికూడా వాడు తన భార్యకు మాటఇచ్చాడు.

వాడా క్లినిక్కును ఉన్న ఊళ్ళోనే పెట్టుకున్నా రామకిష్టయ్యకు కొంత అనుకూలంగా ఉండేది. వాడు దాన్ని మద్రాసు పట్నంలో నెలకొల్పాడు. అక్కడ వాడి క్లాస్‌మేట్ సర్జను ఒకడున్నాట్ట. ఇద్దరూ కలిసి క్లినిక్ నడుపుతారుట, వాడుకూడా తన మామగా రిచ్చిన కట్నంతోనే ఆపరేషన్ థియేటరొకటి ఏర్పాటు చేస్తున్నాట్ట. ఇంతపెద్ద స్కీముకు రామకిష్టయ్య ఎట్లా అభ్యంతరం చెబుతాడూ?

కోదండం సంగతి అవిధంగా అయింది. కొత్తగా ప్రాక్టీసుపెట్టిన ప్లీడరూ, డాక్టరూ ఎప్పటికి ఒడ్డున పడేదీ ఎవరూ చెప్పలేరు. కొందరికి చప్పున ప్రాక్టీసు అందుకుంటుంది. కొందరికి ఎంతకూ అందుకోదు. అదంతా వాళ్ళ వాళ్ళ ముఖారవిందాలమీదా, చాకచక్యంమీదా, కొంతవరకు వృత్తిలో వాళ్ళకుండే నైపుణ్యంమీదా ఆధారపడుతుంది.

7

ఇక ఆశలు పెట్టుకోవటానికి రామకిష్టయ్యకు గోవిందుడొకడు మిగిలాడు— ఆయనకింకా కొడుకులమీద ఆశలు పెట్టుకునే శక్తి ఉంది.

"మనకన్న పక్షులు నయం. పిల్లలకు రెక్కలొచ్చేదాకా అన్ని రకాలా సహాయం చేస్తాయి. రెక్కలొచ్చిన పిల్లలు తమను ముసలితనంలో ఆదుకోవాలని ఆశించవు. పక్షిపిల్లలకూ్కడా, తమ తల్లిదండ్రుల గతేమిటా అన్న విచారం ఉండదు. ఆ విచారం మనిషి పిల్లలకూ ఉండటం లేదనుకో. కాకపోతే మనిషి పెద్దలకు పిల్లలమీద ఆశలు పెట్టుకోకుండా జరగటంలేదు. ఇక్కడే మనుషులకూ, పక్షులకూ పెద్దతేడా ఉంటున్నది." అనేవాడు రామకిష్టయ్య.

నేనూ ఒకప్పుడు ఆయనను మెచ్చుకున్న వాణ్ణే. ఆయన స్థితిలో ఉన్న వాడెవడూ, తన పిల్లలు పైకివచ్చే సదుపాయాలు ఆ విధంగా చెయ్యడు, చెయ్యలేడు. "తండ్రి అంటే అట్లా ఉండాలి!" అని నేను ఎన్నిసార్లు అనుకుంటానో!

కాని నాకు ఆ విషయం ఇప్పుడు సందేహమే. రామకిష్టయ్య అవాస్తవికంగా ప్రవర్తించాడేమో. ఒక్క ఆడపిల్ల పెళ్ళి చేసి, గొప్ప సంబంధం తీసుకురావటానికై దివాలాతీసిన వాళ్ళను నే నెరుగుదును. అంతెత్తు ఎగిరి మక్కెలు విరగ్గొట్టుకోవాలా?

ఆర్థికంగా ఎవడిస్థాయి వాడి కుంటుంది. ఈ స్థాయిలను వ్యక్తులు మార్చేది కల్ల. ఎవడిస్థాయిలో వాడుంటేనేం? సినిమా కథలో రిక్షావాడి కొడుకు కలెక్టరు కావచ్చునేమో. నిజమైన జీవితంలో రిక్షాలలాగే వాడి కొడుకు కారు డ్రైవ రయితే స్థాయి పెరిగినట్టు కాదా? కన్నుపోయినంత కాటుకెందుకని!

రామకిష్టయ్య చేసినతప్పు స్పష్టంగా తెలిసి వచ్చేటట్టు చేసినవాడు గోవిందుడు. విజానిన వాడు తండ్రిపైన అట్టే ఆధారపడలేదు. ఆమాటకొస్తే తండ్రే వాడిపైన ఆధారపడవలసిన స్థితిలోఉన్నాడు అంతేకాదు; వాడైనా దబ్బున చదువుపూర్తి చేసి నాలుగురాళ్ళు తెస్తే బాగుండునన్న ధోరణిలోకి వచ్చాడు రామకిష్టయ్య.

కానిగోవిందుడు లేడిలాగా గెంతుతూచదువులో ముందుకు పోయాడు. వాడు ప్రతిక్లాసూ ఫస్టుక్లాసు మార్కులతోనే పాసయాడు. స్కాలర్‌షిప్పులు తెచ్చుకున్నాడు. న్యూక్లియర్ ఫిజిక్సు తీసుకున్నాడు. రిసెర్చిచేసి అందులోనే డాక్టరేటుకూడా సంపాదించాడు. వాడి ఫోటో పేపర్లలో పడింది. ట్రాంబేలోనే పెద్ద ఉద్యోగం దొరికింది.

ఆ మధ్యను గోవిందుడు వస్తే కలిశాను. వాడు పెద్ద స్కీములతో ఉన్నాడు. బొంబాయిలో స్థలం తీసుకున్నాట్ట. ఇల్లు కట్టాలిట. కారు కొనాలిట. తను ప్రస్తుతం ఉంటున్న ఇల్లు "మీ బాగాలేదుట. అయిదు రూముల ఫ్లాట్‌ట, రిఫ్రిజిరేటరూ, ఏర్ కండిషనింగ్ ప్లాంటూ అన్నీ ఏర్పాటు చేసుకున్నాట్టగాని, ఇల్లే తనకు నచ్చలేదుట, తాను కటబోయే ఇంటో కనీసం నాలుగు బెడ్‌రూములైనా ఉండాలిట. ఫర్నిచరుకే యాభైవేల రూపాయ లవుతుందిట. ఇల్లు దొరలకూ్కడా అనుకూలంగా ఉండాలిట.

అంతావిని, "ఇవన్నీ మీ నాన్న ఊహించనుకూడా లేడు." అన్నాను.

"మా నాన్నకు లైఫ్‌మీద ధ్యాస ఎక్కువున్నది?'' అన్నాడు వాడు.

"ధ్యాస ఉన్నంతమాత్రాన ఏమవుతుందిలే! మీ అన్నదమ్ముల చదువులమీద మీ నాన్న చాలా ధ్యాసపెట్టాడు. అందువల్ల ఆయనకు ఒరిగిందేమిటి?" అన్నాను.

గోవిందుడు కాస్త ఆలోచించి, "అఫ్ కోర్స్, ఆయన మా చదువు గురించి చాలా శ్రద్ధ కనబరిచాడు...కాని, మళ్ళా ఆయనతో అనొద్దు, నేను ఇంటరు పాసుకాగానే నన్ను ట్రేనింగయి మన స్కూల్లోనే టీచరుగా చేరమన్నాడు! ఆయన మాట వింటే ఇప్పుడు నేను ఎక్కడ ఉండేవాణ్ణి?" అన్నాడు, చిరునవ్వు నవ్వుతూ.

చివరకు రామకిష్టయ్యకు కొడుకు లిచ్చిన కితాబు, నాకు తెలిసినంతవరకు, ఇదే!